

наведи телефон

Луимә СЭрипос

07.09.2023
№ 17 (1299)

www.khanty-yasang.ru

Основана 11 февраля 1989 года

E-mail: gazeta@khanty-yasang.ru

Йильпи ханищтахтын тәл та Өвылтахтас

Е. Фризоргер кәтүм хури

Ты хурит Саранпәвыл нъяврамыт пөслым Өлэгыт – В. Хозяинов, М. Сайнахов ос Р. Кардонов

Ты номерт ловиньтән:	Ханищтахтын колыт өмщакв щөпитавөсыт ▶ 2	Хальүст ялпың хөтал Өлыс ▶ 4-5	Акван-юрщхатнә накув Элаль тотаве ▶ 6-7
Мәнь пәвылкет рүпитан школа ▶ 8	Өста ишколан миннә пора ёхтыс ▶ 12	Тимкапәвыл (потыр) ▶ 14	Сосса нъяврамыт ханищтан кол ▶ 15

Ханищтахтын колыт ёмщакв щёпитавёсыт

Няврамыт ханищтан колыт округв янытыл пуссын уральтавёсыт. Тән пуссын ёмщакв щёпитым ёлэгыт, тамле ляххал округ кўщай нэ Наталья Комарова яныг сапрәни порат ләвыс. Щар сәрьёр вәрмалиг ань таи ёлы, ты колытт няврамыт тәкыщ ўргалым вос ёныщавет.

Ханты-Мансийский районт кўщай хум Кирилл Минулин ләвыс:

– Ханищтахтын колыт сәвсыр эрнэ утыл ёмщакв щёпитым вос ёлэгыт – тыи тәнут пәйтнэ ос тәнэ колнакыт аква сыстамыг вос ёлсыт, тәлэ-туве сыс рёг вәрнэ ос вит тотнэ тўрпат мўсхалыг вос рўпитасыт, сәвсыр лёль, пылыщмаң накыт ёмтнэ манос нәй нёх-пёламлан порат няврамыт молях кон вос хәйтэгыт.

Округувт 758 ханищтахтын колыт рўпитэгыт. Тыгыл 755 колыт комиссиян уральтавёсыт, тән тәра ёмщакв щёпитавёсыт. Тувыл тамле колытт ағмың-мосың, сакватахтам няврамыт мәгыс тәнанылн эрнэ утыт вәравет. Ань 313 школатт 214 сётыра 938 няврамыт

ханищтахтуңкве патсыт.

«Ханищтап» нампа проект щырыл 2024 тәл оигпан мус округувт иң 14 йильпи школат тах ўнттавет, тувыл кит школаг мот щырыл щёпитавег тах.

Тамле тәлат ёвылтыт Кирилл Минулин ёс потыртас, Нижневартовск ўст 1 сётыра 125 няврам мәгыс йильпи школа пәлыг-пунсаве, тот няврамыт мәгыс эрнэ утыт вәрвёсыт. Урай ўст ёлнэ №6 школа ань ёмщакв щёпитавес. Ос Ханты-Мансийскат гимназия пөхат китыт йильпи кол ўнттын мәныл ты аставе.

Кўщайт сапрәнит няврамыт ханищтан хөтпат урыл ёс потыртасыт. Ань округувт 25 сётыра 994 элумхёлас сәвсыр ханищтахтын колытыт

рўпитэгыт. Тән пуссын номтыңыт ос рўпатаныл мәщтырыг вәрияныл. 13 сётыра 848 хөтпа школатн рўпитэгыт ос 8 сётыра 333 – мәньняврамыт ўрнэ колытт. Ос 3 сётыра 812 педагогыт янас ханищтан мәтт рўпитэгыт.

Образование ос наука департамент кўщай хум **Алексей Дренин** тох ләвыс, хөнтым сәвсыр лёль тәлат тән ань ёмщакв щёпитасаныл, воссыг тәрвityң вәрмаль атим. Няврамыт пилтәлыг ёлнэныл мәгыс тән сыре-сыр тәлан ханищтавет, МВД, Росгвардия ос МЧС пәлыл нётавет ос пёслым хурил ос мәнь кинал суссылтавет.

– Ос та урыл ләвуңкве таңхёгум, школат пуссын эрнэ ханищтан нэпакыл ёвтсанўв. Ань мән федеральный сәккон хосыт пуссын аквхурип йильпи учебник-нэпакыл хасвесўв. Ёвыл хансым нэпак – тыи 10-11 классыт мәгыс история-учебник. Нэпакыт тыг кётвёсыт ос школан тотвёсыт.

«Земский учитель»

программа кастыл Югран 17 ханищтан хөтпат мот регионитныл ёхтэгыт. Алексей Дренин ань районит ос усың кўщайт «целевой ханищтан вәрмаль» мәгыс мәньлат хөтпат хотталь-ати кётуңкве ләвсанэ.

Кәсың мәныл тәнки ёлнэ тәланыл ёвылтыт мәхумн ләтың вәрсит. Тән ләвсыт, ханищтахтын колыт ёмщакв рўпитэгыт.

Н. Комарова тәлат пуссын акваг уральтаңкве ос мўсхалыг элалы тотуңкве тәнаныл ләвсанэ:

– Кәсың ханищтахтын кол эрнэ рўпитан хөтпал вос төвлаве, ань сыре-сыр программат йильпииг щёпитавет. Ос няврамыт ищхйпың утыл акваг ханищтаңкве патвёсыт.

Акв касылт 32 элумхёлас нёх-патсыт. Федеральный касылн 37 заявкат элалы кётвёсыт. Тот нёх-патум хөтпат наманыл мәнь таквс этпос 15 хөталэт тах ләвавет. Мән пуссын РФ Президентув ләвум проектанэ тәлаг вәриянўв.

Округ мирколныл кётым ляххал мәньщи ләтның
Тамара МЕРОВА
толмашластэ

Пёс накыт ос щәнь ләтңыт ханищтавет

Ханищтап вәрёгыт

Сўкыр этпос ёвыл хөталэт няврамыт мәгыс «Лылың сёюм» кол Ханты-Мансийк ўст рўпитанкве ёста ёвылтахтас. Та хөталт тот рўпитан хөтпат мўй мәхум вөвиньтәлсыт. Няврамытн ос тән щәнянылн-әщанялн ханищтан наканыл суссылтасыт ос сыре-сыр ханищтапыт вәрыгласыт.

Това ағирищквет ос пыгрищаквет мөлты тәл та колн ялсыт, тән ань щәгтым тув ёхтыгпасыт. Хосат тув ялантам ағит ёс тот ёлсыт, тән ань колледжит ханищтахтэгыт ос пўмщалахтын мәгыс нас щалтсасыт.

Няврамыт тув ялантан мәгыс щәнянылн-әщанялн заявка-нэпак хансуңкве эри. Вәрнэ ханищтапыт урыл мәхум ищхйпың лөпсанылт ляххал вос ловиньтэгыт. Ты ялпың хөталыл тәнаныл янытлыянўв, пустагыл ёлән ос сәв мўтра номтыл вос пинавён.

Тамара МЕРОВА

Ұсыт нәтнәг вос үнттавет

Ты этпос бвылтахтам порат Ханты-Мансийск үсн Россия 16 сәвсыр ұсытныл сәв хөтпа ёхталас. Тән яныг сапрәнин акванатыглавёсыт, руц ләтңыл тох намаим блыс: «Север-Юг: комфортная среда».

Москва үсныл ёхталам күщайт ань ләвсыт, ты йист мә янытыл блнә мирыт олупсаныл шар мөт щирыл мины, сәвсыр йильпи утыт нәгләгыт. Яныг ұсытт блнә мәхум ёмашакв блуңкв таңхёгыт, блнә коланыл ёмасыг вос бләгыт. Нявраманыл мәгыс ёнгын каныт вос вәравет. Ты тәла руц

ләтңыл «комфортныиг» ләваве.

Атахтем тәл минам юипәлт Россия Президент В. Путин тамле хүлтнә ләтың хансыс, «Индекс качества жизни» нампә программа вос хансаве. Ань та нәпак хосыт яныг ұсыт акваг уралътавет – пүльницат, культура колыт, каснә колыт үнттым

вос бләгыт, ұсхулыт нәтнә ахвтасыл пиным вос бләгыт, турманлан порат кон посыңыг вос блы.

Округ күщай вәңын хум Азат Ислаев ты яныг сапрәнит ләвыс, Ханты-Мансийск үст кон ханнә пёс ләмпат тән хот-висаныл, мөт йильпи лампат вәрсаныл. Ты хосыт арыг хұрумсәттем млн солкөви хультыс. Тох номсахтым рүпитаңкв те, тонт сәв оln сөпасыг хульты.

Хұрум хөтал сыс сәвсыр мәныл ёхталам хөтпат халанылт кассыт,

хотьютаныл йильпи проект щёпиты. Тот вос хансы, тәнти блнә ұсанылт маныр ёмас рүпата вәруңкв рөви.

Юи-бвыл хөталт нөхпатум хөтпат наманыл та ләввёсыт. Щар мак ёмас ос нәтнә ұсыг Ханты-Мансийск үс ләввес. Тот эрнә колыт, нас ёмыгтан каныт ос маныр эри, пуссын блы.

Ты сапрәнит сәв мәнлат хөтпа блыс, тән ань кәркамнувег бләгыт, сәвсыр ищхйпың ут ёт рүпитаңкв хәсэгыт. Тән акваг ты титыглавёсыт, манырсыр колыт яныг ұсытт үнттуңкв эрёгыт, хумус ұсхулыт вәруңкв эри.

Ханты-Мансийск ұсув ос щар мөт хурипаг та үнттаве, ань Иртыш я вәтат сәв блнә колыт, каснә вәрмалын ханищтахтын колыт үнттавет. Я вәта хосыт пәхвың ләңхыт вәрвёсыт, сәв мир нас тыгле-тувле ёмыгтым тот ань ұщлахтэгыт.

Ёхталам мир мәгыс кон сәвсыр пұмаш суссылтавес: тәрныл вәрим сәлыт, ёрнкол.

Владимир Дзендюра

Хум Нягань ұст блы. Тән онтолов хөтпа 5 тәл акваёт рүпитэгыт, тәрныл сәвсыр яныг хури вәрёгыт. Тувыл нумыл сәв щёс блюптъяныл. Вәрим вөруй хурит яныг ұсытнтётыяныл. Ты сәлыт Мегион үсн тотыяныл. Покачи ұс мәгыс вортблнүтыт вәрсаныл, тит вөруйг яныг, мөтаныт мәнь пупәпщиквет.

Ирина ос Максим Белихиныг

Ты нәг-хумыг Ханты-Мансийский район Кышик пәвылт бләг. Ирина бвыл классыт няврамыт ханищтыянә, дйкатэ школат ос оln ловиньтым рүпиты. Нила няврам бньщёг. Тән сас кәркамыг – Максим ййвныл сәвсыр пормасыт ёрги, нәтә юнсахтуңкв хәсы.

Валентина ХОЗУМОВА

Хальүс хосыт ёмёгыт

П.В. Артеев ос С.П. Маненков

Хальүст ялпың хөтал олыс

Вортур этпос 25-26 хөталыгт кит ялпың хөталыг олсыг – 70 тәлыг ёмтыс, хунь Хальүс ляпат овыл газ хөнтвес ос ты тәл пәвыл 430 тәлэ төвлыс.

Пумыщ суссылтап щёпитавес

1953 тәл сүкыр этпос 21 хөталәт йильпи пора ёхтыс, та тәлт геолог хөтпат Хальүс районт «Скважина Р-1» мәт газ хөнтвес. Ань ты кастыл Хальүс краеведческий музейт пумыщ суссылтап пүсвес, руц щирыл тох намаявес - «Землю рвал природный газ...». Архивный отделт рупитан хөтпат сәв пёс йис нэпакыт ос хури тув мүйлуптасыт. Наталья Рауданен ты суссылтап Анатолий Белый хансум стиханэ татем нётнэг ловиньтасанэ.

Овыл ләтың Хальүс кұшай хум **Дмитрий Меньшиков** ләвыс, тав газ нөх-вим яныгпәла хөтпат, хотьют сәв тәл газовый отраслит рупитас, тәнаныл янытласанэ. Тав тох потыртас:

– Ятил мәхумақвет! Округув ос Россияв мәгыс яныг вәрмалы вәрсын, нән газ хөнтсын, ам нән янытल्याнум! Мән газ ёт

ёмщакве олэв, юн рёгың ос посың. Тыи мәгсыл нән яныг пұмащипа ләтың ләвёв, ёмщакве ос сөтыңыщ элалы олэн!»

Хумыс та порат Хальүс районт мәхум олсыт, хумус рупитасыт, Таисия Никифоровна Пастухова та урыл хансум ләтңанэ Ольга Шиповалова, Архивный отделт кұшай вәңын нэ ловиньтасанэ:

«Та порат сака тәрвир тың олыс. Газ нөх-винэ хөтпат ат вәсыт, мән манхурип щунь оньщи. Пәвылт олнэ мир ос нәй нөх-пәламтаңкве пилсыт. Тән хоса та мәт рупитасыт, рәкт ёт вит элалы сәсантасыт ос ёмщакве кёр ут тұщтысыт. Газ кинсым мән сәв мәт рупитасүв, Берёзовский, Дёминский ос мөт мәтт скважинат хилсүв, та порат Лев Иванович Ровнин ойка ёт «Тюмень-геология» организацият рупитасүв.»

«Берёзовогаз» кұшай хум Алексей Федотов газ

нөх-винэ яныгпәла хөтпат ос муй мир ёт пащалахтас ос ты ялпың хөтал ёт янытласанэ. Тав ләвыс, манах олнэ кол газ оцсыт: 1963-1964 тәлыгт – 37 колыт, ань ты йист – 3 сөтыра 400 колыт.

Олнэ коллыл майвёсыт

Павел Артеев, Хальүс район кұшай хум, төва мәхум йильпи колн вәнтлын мәгыс туманнелмыт мүйлуптас. Тав тәнаныл ләвыс:

– Тыхөтал сака ёмас хөтал, мән пәвлув намхөталэ янытлылүв, тамле ялпың хөталт нән йильпи олнэ колн олүңкве щалтэгың. Нән сөтыңыщ ос ёмщакве олэн.

Та юи-пәлт сәвсыр мәтт рупитан мәхум пуссын площадь хосыт ёмсыт, пёс йис порат кәнащит хумус масхатыгласыт, төваныл тамле маснут масапасыт ос мир элыпалт та ёмантасыт.

Пәвлың мәхум кассыт

Пүльницат мән ләкарыг рупитан нэ Вера Алгазина «Берёзов Движ» каснэ мәт хайтыс, тав тох потыртас:

– Ам 10 вёрыста хайт-

сум, хунь фестиваль урыл ляххал ищхйпың ут хосыт кәсаласлум, ам ләвсум, мөт хөтпат ёт касуңкве ос патэгум. Мән порат ам аквписыг товтыл хайтсум, волейболыт ёнгасасүв ос сәв мөт каснэ мәт ам кассум.

Белоярский районныл муй мир ёхталас

Белоярский район кұшай хум **Сергей Маненков** делегация ёт тув ос ёхталас. 1988 тәл мус Белоярский ос Хальүс акв районуыг олсыг. Ты кұшай тамле ләтың ләвыс:

– Паща олэн, ятил миркве! Ам районуың мәгыс яныг пұмащипа ләвёгум, нән мән мәгыслув щәнит-әщит холыт, мән ав янмалтасын ос элалы кётсаньын. 33 тәл сыс ам амки районумт пуңктотэгум. Ос тох ләвуңкве таңхёгум, 15 тәл ке рупитэгың, наң та рупата тәл элалы олүңкве щар ат вёрмёгың. Мән тыт олнэ хөтпат пуссын янытлыянүв, мән няврамыт ёмщакве вос олэгыт. Тән пуссын ёмасыт, хунь сәв ағи-апыяныгми – тыи сака ёмас!

В. Алгазина янытлаве

Павыл пыгрициг

Пормасыт тыналавет

Павыл кант сав пумыщ олыс, няврамыт ёнгасасыт, махману танти варим ос щёпитам тэнутаныл, танти катыл мащтырлам пормасаныл тыналасыт. Этипалаг концерт олыс, тот павылт олнэ эргын хотпат ос мүй хотпат эргысыт, махум йиквсыт, юртаныл, руманыл ос рутаныл ёт хонтхатыгласыт, татем нётнэ фейерверк олыс. Муйлум хотпат ты ялпын хотал урыл сав тал номуңкве тах патэгыт.

Ханты хум такви мөйтанэ урыл потыртас

Писателиг олнэ ос «Ханты ясаң» газетат корреспондентыг рупитан хум Владимир Енов, Хальбуст нэпак ловиньтан колт мир ёт хонтхатыглас. Тав потыртас, хот самын патыс, хот ханищтахтас ос хот рупиты.

Тав щачёкватэ ос опариче ёт яныгмас, тэн касын этипалаг савсыр пумыщ мөйтсыг ос пёс йис потырт потыртасыг. Опатэ тох лавыс, апге хунь яныгнув ёмты, тав мөйттыт хансуңкве паты.

Тав сымёт ты латңыт аквписыг ошсанэ. Хунь та

пора ёхтыс, тав мөйттыт хансуңкве та патыс. Хансум потранэ сав ёмас номт мирн тотэгыт, хумос ёмашакв олункве эри, тот ловиньтаңкве рови. Махум ёмас номтыл ос мот хотпат ёт юртыңыщ вос олэгыт, мирн нётэгыт, ма-вит ос уйхулыт ургалэгыт, урккункве ос ат рови.

– Владимир Егорович Енов ёт хонтхатыглалуңкве ос потыртаңкв аномн сака пумащ олыс. Тав сака сымын хум-хотпа, такви олнэ матэ ос махманэ эрупты. Та урыл сав мөйт хансыс. Ань ты йист тамле

хотпа мощца. Сака ёмас, тав ман палтув ёхталас. Ос тавён ёмас латңыт лавёгум, мутрың мөйттыт ос потырт элалъ вос хансы, – тамле сымын латын Хальбуст олнэ эква Валентина Литвиненко лавыс.

Мот хоталт Владимир Енов няврамыт ёт хонтхатыглас ос тананылн диплом-нэпакыт муйлуптас, ты няврамыт мощцаг хультум мирыт урыл касылт потырт хассыт. Хотютаныл нөх-патыс, тананыл янытласанэ.

Иван Коновалов Хальбус школат 11 классыт

ханищтахты, потре сака ёмашакв хансыстэ, тав тох потыртас:

– Ам сав нэпак ловиньтэгум, аквписыг нэпак ловиньтан колн ялантэгум. Та колт рупитан нёт няврамыт магыс касыл щёпиталсыт. Тот сав китыглахтын латын сасса мир урыл олыс. Ам ты потырт ёмшакв хансыслум. Аномн ханты ос маньши латңыт ловиньтаңкве сака пумыщ олыс, та латңыт толмашлаңкве эрыс ос эрнэ щирыл тананыл хансуңкве.

Оксана АЛБИНА

В. Енов котильт унлы

И. Коновалов

Акван-юрщхатнэ накув Элаль тотаве

Саранск үст акван-атхатыглам финно-угор мирыт савсыр эрнэ тэлат урыл потыртасыт. Тән тәнки халанылт акван-юрщхатым элаль блуңкве потыртахтасыт, мәнлат хөтпат өс вайхатым вос өлэгыт ос вәрнэ тэланыл акван-нётхатым элаль вос тотыяныл.

Ты яныг форумн ёхта-лам мир китыт хөталт ләкквa-уртхатым рүпитасыт, ос ётыл тот пунктнэ хөтпаныл рүпатаныл урыл мөт мирытн ләтың тотсыт.

Өвыл колнак рүпататэ урыл

Өвыл секция руш щирыл «Нематериальное этнокультурное достояние РФ» намаим өлыс. **Ольга Ивановна Налдева**, АФУН колт рүпитан нэ ос М.Е. Евсевьев нампа Мордовский университет рүпитан профессор-нэ, ты секцияныл рүпататэ өвылтыт тох лавыс:

– Мән, ань акван-атхатам хөтпат, тамле ләтың лавөв, мән миранув палт «нематериальный» лавнэ тэлат пуссын мұсхалыг ос эрнэг элаль вос тотавет, нэматыр өвылтыт ул вос ёрувлaвe. Ты секцият 145 элумхөлас потрыт хунтлысыт.

Тән халанылт 8 хөтпат тәнки өлнэ мәнылт мирколанылт кұщайлахтэгыт, 5 хөтпат савсыр ВУЗыт кұщаиг өлэгыт, 15 ханищтан хөтпат өс тот рүпитэгыт, тувыл савсыр наукат яныг нам өщнэ хөтпат, мөтаныт общественный

Саранск үсн ёхталам хөтпат

организацият ос культура тармыл рүпитан мәхум өлсыт.

Кит хөтал сыс мән 25 потыр хунтлысүв. Тән пуссын кит номт щирыл киттыг-уртуңкве рөвөгыт, өвылт – ты финно-угор мирыт наукат щирыл оспаттын вәрмалит, киттыт – ты савсыр өлыглам вәрмалит ёмас практика өщнэныл, финно-угрытн потыртым ос ханищтым аквтох элаль вос тотыяныл.

Докладыт ловиньтам

хөтпат савсыр вәрмалит урыл потыртасыт остәнки номтаныл элаль хултсаныл. Тувыл мәхум аквьёт номсахтасыт, ань ты йист щән ләтңыт ос пёс накыт ёмщакв тотнэ мәгыс манхурип тэлат вәруңкве хойхатэгыт.

Кұщаит лавсыт, пёс накыт мәхумн акваг вос вавөт, тәнаныл номим кәсың мир тәксарыг өлы. Мәнлат агит-пыгыт ханищтаңкве эрөгыт, тәнки мәхманыл ос өлнэ мәнаныл эруптым ос

үргалым вос өньщияныл.

Акв пұмыщ потыр мән финно-угор ос самодийский мирыт урыл хунтлысүв, перепись порат тән хумус ловиньтавөсыт. Мөтынтыг перепись вәрнэ порат төва тэлат ёмщаквөг ос янас хултуңкве эрөгыт.

Мән ётув рүпитам хөтпат потыртасыт, финно-угор мәхум наукат, ханищтан вәрмалыт ос культура тэлатыт иң савсыр китыглахтын ләтың өньщөгыт. Тәнанылн ань аквьёт номсахтым мұсхалыг вәруңкве эрөгыт. Төва тэлат мирколың кұщаит ёт, тән нётмиланыл хосыт элаль тотуңкве вөрмияныл ке, щар ёмас өлнүв.

Ань мән лавум ләтңанув резолюция-нэпакн хассанүв ос тән ёмас тэлаг ёмтнэныл мус аквьёт элаль рүпитэв тах.

Китыт колнак рүпатэ

Ты колнакт мәхум рүпатаныл урыл **Татьяна Александровна Дятлова**, АФУН колт рүпитан нэ ос Югорский университетт өлнэ доцент нэ, потыртас. Тав лавыс:

Мән округныл ялум мәхум

Т.А. Дятлова потырты

– Мән колнакувт культура ос щән ләтңыт элалы тотнэ ищйпың утыт хосыт ханищтан вәрмалит урыл потыртасүв. Тув 60 сәвит сәвсыр мәныл ёхталам элум-хбласыт акван-атхатыгласыт. Мән 17 хөтпат потраныл хўнтлысанўв. Потрыт хўрум вәрмалит урыл олсыт, туп мяхум сыре-сыр тэланыл пуссын элалы ёмашакв вос тотыяныл.

Өвләт ищйпың утыт ёт рўпитан хөтпат тән йильпи программаныл суссылтасыт. Пўмыщ вәрмалит мән Айгиз Кутафин хумныл хўнтам-

ласүв, тав «умный колонка» урыл ос хумус тав хосытэ щән ләтың ханищтаңкве рөви, мәнавн потыртас. Мөт пўмыщ вәрмалы мән «Яндекс» палт рўпитан мяхумныл тәра-паттыслүв.

Ляххал тотнэ хөтпат, наука рўпитан ос школат няврамыт ханищтан хөтпат потыртасыт. Удмурт мяхум щән ләтың ханищтан лөпс урыл ос Югравт «IT-стойбище» ханищтан колыт урыл сака пўмшалахтасыт. Нэ-пак ловиньтан колт рўпитан хөтпат мәнав хоса китыгласаныл.

Ты секцият кәсың хөт-

па эрнэ тәланэ ёмшакв элалы тотсанэ, суссылтасанэ, таимәгыс мән форум щёпитан мяхумн ос Мордовский университетн пўмашипа ләтың ләвёв.

Хўрмит колнак рўпатэ

Тән рўпатаныл урыл Карелия мәныл ёхталам нэ Анна Ивановна Анхимова потыртас. Тав АФУН колт финно-угор мяхум пёс накыт ос сыресыр проектн элалы тотнэ урыл тох ләвыс:

– Мән хўрмит секция «Проектная деятельность молодежи: возможности для развития» намаим олсыт. Тот 24 хөтпат тәнки докладаныл ловиньтасаныл, яныгсәт сәвит элум-хблас ты потрыт хўнтлысыт. Тән 23 сәвсыр мәныл ёхталасыт, ләвсыт, докладыт пуссын номтыңыг хансым олэгыт, ос сыресыр ищйпың утыл щёпитавёсыт, тәнаныл хўнтлуңкве ос сунсуңкве сака пўмыщ олсыт.

Потрыт ловиньтан мәнлат хөтпатн мән ос ханищтавёсүв. Интерактивный вәрмалитыл суссылтавёсүв, төва номтанув йильпииг хассанўв, тәнаныл хурииг пөслысанўв ос ань сәвсыр мәтт элалы суссылтаңкве рөвёгыт.

Потыртамув порат тәра-паттыс, финно-угор мяхум тәнки мәнаныл янас щирыл ханищтаңкве эрёгыт. Төват үст олэгыт, мөтаныт мән пәвлыт, таимәгыс тәнки халаныл акван мощ ат торгамта-тэгыт. Ань вәглүв, төва проектн үст өлнэ мир мәгыс хасвёсыт, мөтаныт пәвлың мяхум мәгыс.

Сәв проект ляххал тотнэ ос мәнлат мяхумн щёпитавет, тувыл сәвсыр рўпатаныл вәрнэныл порат үст ос пәвылт өлнэ мяхум халт ўртхатым

өлэгыт. Та щирыл этнокультурный лагерит, ялпың хөталыт, мәнлат мяхум сәвсыр мән ялнэ вәрмалы ос яныг хөтпатытн ханищтан тәлатурыл потыртасыт.

Пёс ёнгилыт элалы вос тотавет ос пуссын вәрнунув янас пёс вос ошсыт, ань мәнлат хөтпат аквьёт номсахтэгыт.

Мән секциявт мяхум, матыр йильпи ләтың ләвсыт ке, пуссын резолуция-нэпакн хассанўв.

Мәнлат мяхум халаныл вос вайхатэгыт, эрнэ тэланыл молях вос хөнтыяныл, таимәгыс щёпт ошнэ телефонаныл йильпи «чат-лөпс» вәрсыт. Тән тох акван-нётхатым рўпитаңкве вөрмёгыт, номтаныл моляхнув тәлаг тах ёмтэгыт.

Акван-атхатыглам хөтпат Мәнлат мяхум Совет ос АФУН хольт йильпи рўпитан кол вәруңкве номылматсыт. Вәим, ты сака эрнэ номт, тән мән тәланув элалы тотуңкве тах патэгыт. Ты секциявт мәнлат хөтпат ёт яныг хөтпат ос рўпитасыт, тән сәв мўтраң ләтңыт ләвсыт. Мән аквьёт тәрвит тәланув ёт рўпитасүв, ос ёмас, мäk номт хөнтсүв.

Мөтыт щёс литература ос тәнүт вәрнэ овылтыт сыре-сыр ханищтапыт щёпитаңкве потыртахтасүв. Кәсың мәт тәнки ты тәлат тотуңкве патыяныл, ос акван-хөнтхатыглан порат халувт ханищтахтуңкве вөрмынүв.

Ты китыт форум та хольт ёмшакв минас, тот кәсың хөтпа такви проектэ щёпитан мәгыс ань йильпи номтыл ёхтувес ос маныр элалы вәруңкве, тав вәгтэ.

Тамара
МЕРОВА

Марий Эл мәт өлнэ нәт

Мәнһ пәвылквет рүпитан школа

Хаництахтын нйврамыт

Хальүс район Шайтанка пәвылт
өвыл школа 1927 тәл пәсныл
рүпитас. 1934 тәлт яныг школа тот
вәрвес, әгит-пыгыт сәт класс әстласыт.
Та порат пәвылт савалап нйврамыт кол
үнттувес, пуссын аквәт 200 арыгкем
әгит-пыгыт тот хаництахтасыт.

1966 тәлт савалап нйврамыт Тюмень үс нупыл тотвәсыт, Шайтанка өвыл школа ювле вәрвес. Мансәвит нйврамань ты мәнһ пәвылквет хаництахты ос сәв мөт вәрмалит урыл ам ты школа кұщай нә Юлия Николаевна Лапеко китыгласлум.

– **Юлия Николаевна, Шайтанка пәвыл школан пәс колт өлы, лильпи хаництахтын кол хунь үнттаве?**

– Хальүс районт пирмайтым нәпак щирыл, пәвлут туп 2030 тәл лильпи школа тах үнттаве. Төнт, улпыл, тав тах аты әрмыглы. Кәсың тәлныл мощщанув нйврам садикн ос школан әхты. Ань школавт 9 нйврам хаництахты ос туп 2 нйврам садикн ялантәг.

Пәвлут тәл яныт ос тыил мәнһнув нйврам щар әтим. Мәхманув рү-

пата тәл өләгыт, мәнһлат хөтпат, нйврамың щәмьят мөт мән вәнтләгыт. Ань Шайтанка туп яныг хөтпат ос пенсиян винә мәхум өләгыт.

Акв порат туп кит нйврам школат хаництахтасыг, тувыл яныг щәмьят олн-нәтмилыл ос сәвсыр пособиял ойтуңке патвәсыт, төнт нйврамыт мощ сәвмысыт.

Ты школав 1972 тәлт үнттувес, кәсың туи әмәщакв кос щәпитаве, тувыл тәлы ащирман, кұранув такос пәлтыянүв, колув рәг щар ат өньщи. Акв порат нәй харыгтан хөтпат тыг акваг әхтала-сыт, сәв яныг штраф-олныл хансыглавесүв, хаництахтын колув әлат-ты лап-пантвес.

– **Әгирицит, пыгрицит атыт классын хаництахтуңке хоты пәвылн минәгыт?**

– Тәк пәвылн кәтыянүв,

Ю.Н. Лапеко

тот интернат өлы. Тувыл юи-өвыл тәлыт нйврамыт Хальүст хаництахтәгыт. Пәвлың мәхманув пуссын рүт тот өньщәгыт, тув тотыяныл. Хальүс ляпат өлы, тәлы үщлахтын хөт-талн юв әхталәләгыт.

Ты элы-пәлт нйвраманув ат классыт Светлыт пәвылт хаництахтасыт, тот интернат рүпитас. Әтыл Ягрим пәвыл интернатн кәтыгласанүв.

– **Мансәвит хөтпа школат ань рүпиты?**

– Акв нә учителиг рүпиты, кит хөтпа воспитателиг ос кит нәг нянечкаг өләгыт, акв хөтпа колкан ловты, акв хөтпа тәнүт пәйты. Нйвраманув әмәщакв тыттыянүв, тәнүтыл Хальүсныл тотавөв.

Хаництахтын колув 2019 тәлт Хальүс өвыл школа нупыл хасвес. Ань ам ты школа кұщай нә вәңын хөтпаг өләгум. Ты элы-пәлт Восыңтүр нупыл ловиньтахтасүв. Ос 2013 тәл мус мән мәнки рүпитасүв, тувыл нйврам тыт мощща, таимәгсыл тох вәрвес.

Учебникыл ос мөт әрнә утыл акваг тотавөв. Мәнәвн депутат Руслан Проводников нәтыс, нйврамыт мәгсыл әнгын үт өвтис.

– **Мәнһщи манос**

ханты ләтһын әгирицит, пыгрицит хаництыянһн?

– Щәнь ләтһыл ат хаництыянүв, ань «родной язык» урок щирыл тән рущ ләтың хаництәгыт. Юи-өвыл тәлыт акваг лильпи программат хансавет, ань «Разговор о важном», физкультура ос сәв мөт урокыт вәрыглаңкве әри.

Юлия Николаевна Лапеко 38 тәл нйврамыт әт рүпиты. Ханты нә Тугияны пәвылныл өлы, такви өпарищ наме Гришкина.

Нйврамыт үргалан хөтпаг тав Ханты-Мансийск үст хаництахтас. Педагогический училище 1985 тәлт әстлас ос Шайтанка пәвылн рүпитаңкве кәтвес.

Өвләт садикт воспитателиг рүпитас, тувыл школа ос садик аквантотвесыг, тав кұщаиг тув паттувес. Төнт тав Санкт-Петербургүст А.И. Герцен нампә университет заочный щирыл әстлас.

Әтыл хаництахтын коланыл мөт школа нупыл хасвес, Юлия Николаевна кұщай вәңын хөтпаг рүпитаңкве патис.

Людмила ТЕТКИНА

*Кәсың туи пора Ханты-Мансийск
ўст блнэ няврамыт магыс «Төрүм
Маа» музейт ханищтап вәраве,
мәньщи ләтңыл ләваве – «Тәксар
мәхум». Тув ялантам няврамыт тох
потыртасыт.*

★ **Султум**
★
Искорка

Тув ялантаңкве мәнавн пүмыш

**Александра Заболотская,
13 тәл**

– А́нумн ху́румхой-плов тәл, 5 школат 8 классыт ханищтахтәгүм. Ханищтап – сака э́рнэ тәла, вёрт блуңкве ханищтавёв.

Ам щёранка тәл нәй пёламтаңкве ос э́рнэ щирыл лап-харыгтаңкве, парщин кол тўштуңкве ос алыщлапыт вәруңкве вёрмёгүм.

Мән лүймәт блёв, ам тох номсэгүм, сасса мир пёс йис тәланыл, пёс йис вәрмаяныл урыл вәңкве э́ри.

Ты лагерьн ам 2017 тәлт бвыл щёс ёхтысум, мәнавн «Төрүм Маа» музейт рўпитан хотпат кент мўйлуптасыт, хунь туи пора ёмты, ам ты кент масылум ос кәсың тәл тыг ёхталэгүм. Тыт ёмас ўщлахтаңкве, тыт блуңкве ам э́руптэгүм.

– Мне 13 лет, учусь в 5 школе, перешла в 8 класс. Навыки очень полезные, научили разжигать огонь разными способами, ставить палатку, и это обязательно надо знать, вдруг ты заблудишься в лесу. Научилась ставить разные ловушки. Очень важно, что нас знакомят с традиционным укладом жизни коренных народов Севера.

Впервые посетила лагерь «Таксар махум» в 2017 году и с тех пор каждое лето провожу здесь. Стой смены у меня сохранилась кепка, которую я берегу и уже по традиции снова возвращаюсь на летнюю смену именно в ней. Уйма положительных впечатлений, мне всё очень понравилось!

**София Букина,
9 тәл**

– Ат хотал сус ты лагерьт мән ханищтавёсүв, вёрт хот-тыпегын ке, хумыс лёңх ювле хонтуңкве рови, щёранка тәл нәй пёламтаңкве, парщин хасап хумус тўштуңкве ос ёвтыл нәл тәратаңкве.

Ты смена урыл сәв ёмас номт хультыс, мән вёрт ёмыгтасүв ос ләхыс атсүв. Вәглум, хоты ләхыс тәңкве рови, хоты – ат рови. Опам холът ләхыс ос пил вәтуңкве э́руптэгүм.

Кит тәл ам гимнастикан ялантэгүм, тав «воздушный» ләваве, хунь хотпа нумыл ханнэ торытн кәтыл пувхатым сәвсыр щирыл «элемент» вәри. Сәв йильпи касылт касэгүм. Ты спорт сака нётнэ, ам аквтоп нумын тыламлым яласэгүм, тыи магыс каснэ мән ялантаңкв сака кәсашёгүм.

– За пять дней на смене «Крепкие люди», в первую очередь, для жизни в дикой природе научилась ориентироваться на местности, узнала, как добывать огонь, ставить палатку, стрелять из лука.

От смены у меня осталось много приятных впечатлений, прогуливаясь с ребятами в лесу, успели пособирать грибы. Знаю, как выглядят несъедобные грибы, такие как поганка, мухомор, бледная поганка, очень легко перепутать бледную поганку с шампиньоном. Как и мой дед, я с большим желанием собираю грибы и ягоды.

Более двух лет занимаюсь воздушной гимнастикой, научилась новым элементам. Этот вид спорта очень изящный, красивый, необычный, мои цели – это, конечно же, выступления на различных соревнованиях.

Няврамыт ёт **Оксана АЛБИНА** потыртас

«Арантур совыт»

«Арантур совыт» нампа мāt атхатыглам хōтпат

Вбртур этпос 26-27 хōталыгт нэпак хаснэ хōтпат магыс «Звёзды Арантура» нампа акван-атхатыглам вәрмал Советский районт блыс. Тамле вәрмал ты тāl атынтыг вāрыглālвес, махум «Кондинские озёра» мән ялсыт.

Ты элы-пālт мән тит тāl миам порат «Окунёвский зори» мāt атхатыглālсүв. Ты магыс яныг пүмащипа лāтың нэпак хаснэ хōтпат Советский үс библиотекат рүпитан махумн лāvегыт, пуңкотнэ кўщаиг тот Эндже Бикташева рүпиты.

«Окунёвский зори» мән миннэ лēңх моц хосаг блы, яныгсātтем вёрыста. Хүрум яныг машинатыл тув ялсүв, сāv ёмас ос

эрнэ потрыт хўнтласүв.

Нина Ягодинцева, поэт ос культурология кандидатыг блнэ нэ, тит хōтал сыс атхатам мирн потыр хаснэ вәрмал урыл потыртас.

Таве хўнтлаңкве мәнлат ос яныг хōтпатн сака пүмыш блыс, лāvум лātңанэ, потранэ тара торгамтахтэгыт. Тōванакт май хōтпа ты кос номтың потыр хўнтлы, туп нэматыр ат торгамты.

Нина Ягодинцева мәнлат хōтпатн, хōтытыт ущты потрыт хансуңкве бвылтахтасыт, лāvыс: «Потыр хаснэ вәрмал урыл тōват номсэгыт, туп пүмщиг ос ёмасыг потыр хансумтаңкве эри, тōнт нэпаканын ловиньтаңкве патавет ос мирн вāнэ хōтпаг ёмтэгыт. Ати! Ты вәрмал моц мōт щирыл торгамтаңкве эри. Потыр хаснэ вәрмал – ты тārвитың рүпата, таве кāсың хōтал вāруңкве эри. Сāv вāңкве эри, номсахтаңкве, ловиньтаңкве, мўтраңыг блуңкве вос воратэгыт.

Тувыл ос та урыл нэмхуньт ул ёрувлэн, мән потыртан лātңанув мā-

навныл сāvнув вāгыт. Йисыт миннэныл сыс кāсың мир лātңет туп тамле лātңыт хулытсыт, хоты щар мāk вārмалянув, блтуланув, мā-витанув урыл пуссын хўлтэгыт. Таимāгыс лātңыт эрнэ щирыл торгамтэн, хўнтлэн, лāтың тах такви хўлты, таве потрын хансуңкве эри ман ат эри.

Ос та урыл вāңкве эри, потыр хаснэ вārмал ань нотэ хунь бвылтахтас. Нāн хаснэн элы-пālт сака хосат ты тэла самын нэгылыс. Ты урыл номуңкве эри, тōнт тах нāн хансум потранын пёс потрыт ёт аквтоп акв лēңхъяс хосыт минуңкве патэгыт, нāн юи-пāлынт ёхтын хōтпат тыи бс вос торгамтэгыт, ты хосыт литература щёлэ ты тākмалтахты».

Нина Ягодинцева номтың потрыт мāнавн потыртас, ос **Наталья Мороз** мāнав пōслуңкве ханищатсанэ. Тав ханищатта намаим блыс – «Лүймā ят Нāй-Отыранув», руц лātңыл – «Хранитель Сибирских рек». Ловмантем хōтпа карыс үр пуңкыт пōслуңкве люльсүв, ольпытыл, пōслын партытыл майвесүв, номсахтуңкве лāvвесүв, хомус мән ят-витыт үргалан Нāй-Отыранув

Наташа Япс пōслум хуритэ суссылтытэ

Н. Ягодинцева потырты

Н. Мороз

кәсәлиянүв. Аңумн тав войкан атуп нэгыг сусхатас, тәрамлам атанэтыл сәв атырхари яквет ләккә овсыт.

Мән ётув акв мәншат агикве пәслыс, тав пәслум хуритэтыл хотьют тай татем сәлиг сунсыс, ты урыл агирищ **Наташа Япс** ләвыс: «Ты Витхон, ам таве хуланэ ёт пәслыслум. Тав кәминьт сымың Отыр, таңхи, кәсың я вите сыстамыг вос блы, ты урыл тав сые сака щәрги».

Тох руц агирищ мән Витхонув кәсаластэ, сәль, кәсың я, кәсың вөр сыстамыгвос блы. (Наташа ты тәл хөтыт классын мины, Югорск үст блы).

«Арантур совыт» тымәгыс ты вәрәве, мән яныт өлнэ мирыт танти халанылт өлупсаныл, пәс наканыл вос вәганыл, халанылт юртыңыщ вос өлэгыт. Грант Губернатор проект хосыт вәрвес.

Мәхумн потрыт иң потыртасыт – Игорь Ширманов, Елена Капитанова, Елена Аушева, Руданис Салимов ос Александр Бородин. Ханты-Мансийсканыл тув «Югорские вагантыг» ләвхатам мәхум ялсыт.

Светлана
ДИНИСЛАМОВА

«Хөнтаң тұрыт»

«Хөнтаң тұрыт» намаим мән – природный паркыг ләваве. Ты мән Советский ұсныл атпан вёрыстат блы, туп миннэ ләңх 120 вёрыстаг мины.

1930 тәлт витуй ос нәхсыт үргалан мәгыс «Кондо-Сосьвинский заповедник» вәрыгләлвес, хус тәл рүпитас, тувыл ләп-пантвес. Та торыг лүй мāt нор яктын вәрмәль өвылтәвес, мән-вөй ос газ тисмаявес. Тыи мәгыс тёр ләңх хартуңкве патвес, сыстам мән-витув пулиг алаты хилвес. Матъёмас мән-вит үргалан урыл сым щәрғын хөтпат ләтнаныл хульвёсыт, 1971 тәлт «Верхнекондинский» заказник вәрвес, 1976 – «Малая Сосьва» заповедник, 1995 – «Кондинские озёра», 2014 тәлт парк пуңктотнэ өвыл күщәй намыл пинвес – Л. Ф. Сташкевич намыл.

«Хөнтаң тұрыт» мән ялмув порат, тот рүпитан нэ **А.Ю. Есельгендинова** ты мән урыл тох потыртас: «Тыт хурум яныг тұрыт өлэгыт: Аран-Тур, Пон-Тур ос Ранге-Тур, халанылт Ах напта посал өви, тав вите Хөнтаң-ян паты. Тыт мувлахи сәв нярыт, яңкылмат, хорит өлэгыт,

«Тумп ұс» суснэ вәрмәль

тәнаныл сака үргалаңкве эри, тән хосытанылт мән ёмәщакв ты лылтэв. Вөррыт тәрыг ййвыт сәвыңпәлэ яныгмёгыт, мātэ сәлы тәпыл лап-яныгмим блы.

Пәс порат ты мāt мәнщит өлсыт, мән учёныянув тыт тисхатасыт, 340 сәвсыр пәс йис сүли путсов лөмтыт, якталым норыт, кол ёрыт, пормасыт, алыщлапыт хөнтсалсыт. Мәнщит өлум пәвланыл-ұсаныл тыгыл хурум вёрыстат блыс, хомус тав тонт сусхатас, тыт карыс урамыт мир пүмщалан мәгыс таве лильпииг унттыслүв, вәим, та пәвыл яныг блыс, тыи мәнниг вәрыслүв. Тав наме «Тумп ұс».

Ты мāt 200 сәвсыр нюсы тэлы, нюсыт туп сыстам мāt яныгмаңкве вёрмёгыт, тувыл тыт 47

сәвсыр вөррит өлэгыт, 7 вөрруй «Выгыр нэпакн» хансым блы, 346 сәвсыр лүптат-ййвыт яныгмёгыт.

Тыг ұшлахтаңкве ёхта-лан хөтпатн пил ватуңкве, ләхс ос пәкв атуңкве рөви, хөтпат няслуңкве вёрмёгыт. Хулл унттуңкве, пәтлуптаңкве, мотор хәпыл яласаңкве ты мāt ат рөви, мән-вит үргалым өньцилүв».

Александра Юрьевнан потре мәгыс мән пүмәщипал ләвыслүв. Ёхталум хөталув посың хөталыг блыс, сака нётнэг вөркет, урамыт, хорит сусхатасыт. Хөт тай элын Ранге-Тур витанэ вольгысыт. Ты тәпың-витың мәквет мән мәхманув пәс порат ты өлсыт, тән ёмыгтәлум ләхьясанылн мән тыхөтал лөблүмтәлсүв.

Светлана САДОМИНА

Мәнщит пәс порат өлум ұсаныл

«Хөнтаң тұрыт» пәвланыл

Өста ишколан миннэ пора ёхтыс

Ам акв потыр хансуңк таңхөгум: хумыс пёс порат нйврамыт хаництахтасыт, хумыс хоса мӓ - вӓти мӓ лӓглыл пӓсмыл ёмыгласыт.

– Альбина Александровна, потыртэн, хумыс наң хаництахтуңкв тотвёсын?

– 1965 тӓлт мӓн сӓлыл яласёв. Тӓнт мотор матхурип «Стрела» май ӓлыс. Мӓн тай лӓглыл то-тыглавёв. Анямов Савва ёхты 53 пӓвил мус. Мӓн Ховыр-яңкылмат ӓлэв. Пӓвил халув лӓпа, ань та тотавёв. Марпа эква агитэ Полинка ань такем та ишколан таңхи: «Молях-молях сагумтӓлн ӓнум!» – щӓне нӓпыл лӓви. Ишколан лӓглыл тотавёв. Номсы, тортал ань ты ёмас!

Мӓн та ёмёв, семиде-сятыйн ёхтӓв, тот зэкыт ман поселенцат рӓпитӓйт ман манарейт. Мӓссын пувсӓв. Мӓссын Анямов Савва пувыс, ань тав проводникыг олы.

Тыт Восьмидесятый лӓх сӓнтыт Суй Ваща Паял палатка тӓштум, ань буровикыт палт рӓпиты. Кимың-Щупа пӓвил нупыл буровойт рӓпитас. Палатка уңлы. Мӓн тай тахолът мори ӓви сӓнтын ат минасӓв. Анямов Савва та хӓнтыгпастэ – писалъ ёвт тӓщтыме. Хотьют нйврамыт та курсмап-нуве. Тав щалтапӓлас, сыспӓлӓныл хотыл писалъ хот та утыгпастэ.

Тувыл Элаль та минӓв. Семидесятыйн ёхтысӓв. Тӓнт тай матырсыр пӓрт лӓңхыт. Семидесятыйн ёхтысув ань, рӓпатам ань мӓссын мины, яныг мӓссын. Мӓссынан тув тӓлттувёсув, хотталь Бурмантов лӓх сӓнт мус. Улял та пӓлтытэ. Улял пӓхвтытэ – мӓссынав та мины. Улятэ ломтрищанэ холыгпёгыт, ёл та пӓйты.

Мощақв тотвесӓв, тот ӓс сӓлың лӓх. Элаль ӓста лӓглыл ёмёв. Хотит юв хулыты – канпеткал мощ мыганэ, та ёмёгыт. Савалап нйврамыт колн тув хотталь Бурмантовн та вӓнттавесӓв, детдомыг лӓввес. Тӓнт тай сӓв мӓньци.

А.А. Анямова котильт лӓбли

– Наң тай тӓнт ӓвил щёс школан минӓйн?

– Первый классын. Полина тай тортӓл та вораты, щӓне нупыл лӓви:

«Молях-молях сагум-тӓлын», – лай. Ольга, Раман ӓс ӓлсыг.

– Тувыл ёхтысын, хумле ӓртальылы – школатёмас?

– Ханьщувласӓв хотум. Китнакпа кол ӓлыс. Тӓлы тай сӓлыл ёхтавёв. Ӗс Марпа эква ёхты. Марпа эква сӓнын ам та тӓлӓгум, Полинкал акван-

хасавемён. Ольга-Раман-ныг акван. Ӓщин тӓнт Пятъдесят третийт ӓлсыт. Тот ос ам мӓхманум лялыт ат ке нӓглӓгыт, Элаль Катян лӓглыл тотавем. Ховыр-яңкылман лӓглыл ёмимён.

– Тот ӓс хоса?

– Хӓт вёрыста.

– Сака хоса ӓти. Хоты пӓвилт, лӓвёйн, хаництахтасын?

– Ӗс Бурмантоват. Тот тӓл хаництахтасӓв, тувыл интернатын переводитавесӓв, кит автобусыл Полуночный руц пӓвилн тотвесӓв.

– Сӓв нйврам ӓлыс?

– Мӓньци тортӓл сӓв. Тӓлтал мӓньшит. Тӓлы тай тув ёхтӓйт, сунытн тув воратӓв, Бурмантоват тот та катайтавёв. Пёкарня я тапал мус ӓлыс. Нйнь та тотӓгыт. Я ултта муста ӓтим ӓлыс, паромыл я ултта минӓйт.

– Тувыл манах класс мус хаництахтасын?

– Ам нила туп. Серовт санаторийт Мӓнь Тӓгт ӓгил, тувыл Туринскийт ӓс акв тӓл санаторийт

өлсүмөн. Тав тай яныг ыныг ылыс, хотталы юв та тахи. Аным тув оссувлытэ.

– **Тыт аны ты ылы, тыя Маны Тэгт Эква Галя?**

– Галя тав яныг классыт ханищтахты. Серовт акв тал, тувыл Туринскийт. Егоршин тот ляпат хөт, маны автобусыл минэв. Тав тай талматы тув Егоршинан ос поездыл хотталы та тахи. Такви вэгтэ, хотталы тахи. Тал палыт тот ылыйн, ушта юв тотавен.

– **Тувыл ёхтысын, Полуночныйт ыс акв тал ханищтахтасын?**

– Ханищтахтасум. Тувыл ашум порсыс ос ёлта пойтыгпасум. Щанюм лави, – вораен, ам ётум ёмен. Петя ягыгум лави, – нас ханищтахтэн, кей!

– **А Петя ягыгын ханищтахтас – ати?**

– Тай, ул ханищтахтас.

– **Миран ыс ханищтахтас?**

– Мощнув ханищтахтасыт. Тонт Бурмантовыт. Тараска Марья – Шешкин Кушта Эква, Миран ягыгум, тувыл Маша аквув (Тасманова Мария Васильевна) аквёет ханищтахтасыт. Акв яныт мэхум, Тасмановыт, аква ыс Аня ылыс. Сав маныщи ылыс.

Ты потыр Альбина Александровна Анямова анымн потыртас, тав Ушма павылт ылы. Ушма павыл тарум тав шар яныг хөтпаг ылы. Альбина Александровна каркам Эква: ылкёт акваг вораи, хул алыщлы, тыналан мэгыс пурка юнты, пил ваты. Яныг щёмья янмалтас. Аны аги-пыганэн, аги-агианэн ос апганэн акваг нётаве. Пустагыл вос ылы, хоса вос ылы. Най-Отыранэн вос ургалаве.

Анна АЛГАДЬЕВА

Мүйлум мэхум пёслувёсыт

Хулюмсунт мэхум мүйлысыт

Ты тув вёртур этпос ос такем рёгыныг ылыс, касың хөтал – такем ёмас. Сыстам хөталыт кон ёмас, матыр воруңкв пумащиг ылы. Сосса мир мэхум янытлан хөтал ылум порат ыс ёмас сыстам хөталыг ылыс.

«Точка Росы» нампа Этно-центр колн ялантан хөтпат ос павлың библиотекат рупитан Эква О.В. Баранова акван-хөнтхатыглан нак вёрыгласыт. Та кол кущаиг Александра Васильева ылы, тав округ Дума мирколт Ассамблея мэхум палт рупиты. Тамле центр воруңкве тав ты номылматас.

Та хөтал Хулюмсунт

павылт сав ман мощца павлың мэхум Тэгт я ватан акван-атхатыгласыт ос маны ханищтапыт суссылтасыт. Савыңпалэ пуссын маныщи супыл масхатасыт.

Юнсхатуңкв хаснэ Экват юнсхатнэ вөрмалы хултыгласыт – хумыс маны юнтуп тущтын нёмет юнтаве, таи суссылтасыт. Това мэхум матыр щаквцин мэгыс хул сов

тынтласыт, төват хурум лэглупаг сагим пум квёлгыт сэгсыт, төват пум төрыт сэгсыт.

Няврамыт ыс ёмщакв ёнгалтавёсыт, «Щёл» нампа ёнгил хумыс ёнгаве, тән суссылтавёсыт: пуссын такем щэгтым ёнгасасыт, хотьют манкем апыр – халанылт кассыт.

Лакква-миныгланаманыл Элы-палт тув ёхталам мэхум пуссын аквёет атың щай айсыт, хул тэсыт ос нас ёмщакв унлахолсыт, потрамасыт.

Тамле ты пумащ вөрмалы мән павлувт ылыс.

Анна АЛГАДЬЕВА

Павыл пыгрищиг

Марина Бат-Очир

Тимкапавыл

(потыр)

Тимка әще ёт ёлсбг. Әще щёлың хумыг ёлыс, нёрныл сав сәлы тотыглас, савсыр уй катынпаттыглас. Сётыңыг Тимка ёлыс ос туп нә ат ёныщас, акв мәнлат нә урыл акваг номсыс. Ты руц әги ёлыс, мёт әги нупыл тав щар ат сунсыс.

Сәв мүйлын мәхум тән палтаныл кос ёхталәгыт, Тимка әще ёт ёс элы мәтын ялантәлы. Тав ос та әги урыл акваг та номсы. Хүрум тәл минас, кёлыит та сыс пёлигләлсыт, хүрум тәл сыс ййв лүпат ёл-патыгләлсыт. Та порат Тимка руц пәвылт әги кәсаләлыстә, сымён рёвыс. Тимка юв минмыгтас, та әги тавён ләвыс:

– Ам наңын үруңкве патылум.

Әще сака кантың ёлыс, номтә люль, такви колән руц әги тартуңкв щар ат таңхи. Тимка нупыл ләвыс:

– Руц әги люль омаг паты, сәлы пувуңкв ат вёрми, пүркат, нйрат юнтуңкв ёс ат хасы. Сака люль экваг паты. Наңын порслытә. Тамле нә щар ат эри, наң мәнщи хум витыг тотавен.

Тимка әще ләтың щар ат хўнтлы. Вёраяңкв ёс ат таңхи, ёс ат мины. Әще тав нупылә сунсы – пыге кәстәл патыс, ёмащакв хуюңкв ёс ат вёрми. «Аманыр вәруңкве эри? – ойка номсы, – Тимка пуңкёныл люль номтыт ат минәгыт, ёмащакв ёлуңкв ат мыгыт».

Матум эква Сампинталова тавён ләвыс:

– Тимка пусмалтаңкве эри.

Әще тамле вәрмал урыл ёс сака хоса номсахтас. Элы нёрытын ялуңкв атхатас, тот матум Нййт хум ёлыс. Эрың тав нётуңкве тах вёрми ос Тимка пусмалтытә. Сәлы пүң пәлэ ойка тавён тотыс,

Нййт хумнтавён ос ләвыс:

– Пыгын ёт ам палтум ёхтән.

Ойка китынтыг пыге ёт минас. Тув ёхтумён Нййт хум иснасанә лапантсанә, хотал кәт юв щар ул вос посты. Щёвалә нёх-пәлтыстә, такем рёгыңыг ёмтыс. Хорамыл юнтым маснутыл масхатас, катын койп әлмаяс ос пёнгүңкве, рёңхуңкв та патыс.

Нййт хум Нйй-Отыранә, акиянә-әкванэ та вёвианә, тән ётанал та потырты. Тувыл Тимка нупыл нәиңвит равтасас.

Тимка нёх-люлюмтас, Нййт хум пёхын туясастә. Кон-квәлапас, сәлың

Тимка кон мины, әще хумус сәңквылты, хўнтлуңкв щар ат таңхи. Тэлы пора ёхтыс, ёвыл түйт патыс, Тимка сәлыянә кёрсанә ос сысы та минас. Юв воссыг ат ёхты, такви яныгмам колә хотёрувластә, әще оссувластә. Ойка номсы: «Нййт хум ат нётыс».

Ойка щар ёр тәл патыс, әгмыл ёмтыс. Номсы: «Аман манрыг Тимка тох вәри, манарын тав ёхтувес, әще тох оссувластә, улпыл, та руц әги матыр Тимка ёт вәрыс».

Ойка Нййт хум палт ёста минас. Нййт хум такем кантың ёлыс, хунь ойка кәсаластә, ләвыс:

кәсың ййв-ёвыл ятилыг ёлыс. Аманыр Нййт хум тох ләвыс?»

Ятил колә нупыл та сунсы оста ёңхатахтыглы. Ави сёплан ёл-ўнтыс, ёс та люньщи. Нёх-люлис, ос та колә мувлахи ёмыгыт, кәсың колсәм нупыл пуңк та пины.

Сәс тотыс, юв тўлыстә, колкан котильн пиныстә, тёсам улюв тув пиныс ос колә нёх та пёламтастә.

Ойка сыме та щәрги, хумус уля нёлмыт нохквәлапасыт, норыт лятгим ёл та патсыт, колә нәйн та ёсвес.

Ойка щар ёр тәл әңквалн ёл-ўнтыс. Ос хўнтамластә, хотты пәлныл сәлың суныл хотыют ты юв. Номсы: «Мүйлын мәхмыт ты ювыт. Аман хотыютыт тыг ювыт. Ам ос маныр тәнанылн ләвёгум?»

Сунсы, элыл хәйтнә сәлыт. Сәлы сунныл Тимка пыге нёх-квәлапас, әще кәсаластә, такем щәгыт. Ойка сунсы, сәлың сунт руц нэтә ўнлы. Ойка такем щәгыт, пыге нупыл ләвыс:

– Ос маныр вәруңкв, хоталь нәнан вёвуңкв, колум нёх-пёламтаслум.

Пыге нупыл сунсы, Тимка ёрыг ёмтыс, катын сәграп әлмаяс, ёлнә ёранә пуссын тәра ёхтыгпасыт, лильпи кол ўнттуңкв та ёвылтахтас. Тимка лильпи кол ўнттыс. Тыил такем ёмащакв пуссын аквьёт ёлуңкв тән патсыт.

Ойка руц мане нупыл люль номт воссыг ат ёныщас. Тимка нэтә ёт ёмащакв ёлсбг.

Тамле вәрмал та ёлыглас, та пәсныл та мә Тимкапавлыг ләваве.

Маргарита Анисимова
потре мәнщи ләтңыл
Дарья Аментьева
толмашластә

сунән ўнтылматас, юв та минас. Номтанә щар люлиг ёмтсыт. Номсы: «Аман манрыг Нййт хум ам палтум пёрхаты».

Туи пора холас, хоталыт вәтииг ёмтсыт, раквуңкве патыс. Тимка әще ёт щар ат потырты. Әще катын сәңквылтап выг, такви ос номсы: «Пыгум вус мощ сыме щәгыт».

– Пупганум әнумн ләвсыт, наң колынт люль исхор ёлы. Наңки ёлнә колн нәйн щаритаңкве эри. Тонт люль вәрмалит тәра миныгләгыт.

Ювле миннә лёңхёт ойка люльшим та минас. Ятил колә та кәсаластә, ущпыл люньщалтахтас. Номсы: «Сака сәв тәл ам тыт ёлсум. Кәсың колсәм,

Сосса нъяврамыт ханищтан кол

Вәтахтем тәл ювле хульгум порат Ханты-Мансийск үст Искусство центр кол рүпитаңк ыбылтахтас. Ты кол сосса нъяврамыт мәгыс үнттувес, тонт округ янытыл мәньщи, ханты ос ёрн нъяврамыт тув атвёсыт, тән акв колт ханищтахтасыт, мөт колт блсыт. Тонт нъяврамыт тот ханищтахтуңк сака кәсашасыт.

Аквмат порат тот рүпитан ханты нә ёт хөнтхатыгласум, наме Наталья Юрьевна Сайнакова, нъяврамыт ханищтым 25 арыгтем тәл тот рүпиты.

Тав Санкт-Петербург үст А.И. Герцен намба университетт ханищтахтас, әстламе юи-пәлт ювле Ханты-Мансийск үсн ёхтыс. Ляпа рүтанә пуссын тыт өлэгыт. Пёс рүтанә хантыиг блсыт, Сургут үс ёрныл тувыл ёхтысыт.

Нә потре ань элалъ ловиньтәлбн.

– Ам Искусство центр колт сәв тәл рүпитәгум. Хунь ушты рүпитаңк ыбылтахтасум, тонт сәв ханты ос мәньщи нъяврамыт тыт блыс. Ань тамле нъяврамыт атим, сәвыңпәлэ мөт мир нъяврамыт.

Кәсың тәяг Ханты-Мансийск үст округ конференция вәрыглаве, мән тув ос ялантәв. Ты тәл тит әгииг тәнти хансум потыр-докладагән тот ловиньтәсыг.

Акв әги наме Полина Новьюхова, мөтанә – Мария Захарова. Ты әгииг ыбыл курс ань әстласыг, ёмащакв ханищтахтәг.

Полина хорамыт урыл потыртас, хоты хорам пөслуңкв рөви, хоты щар ат рөви. Төваныл сәвсыр пормасыт манос аныт тармыл тән хумус пөслыяныл.

Мөт әги Мария ос катирищитурыл потыртас, кати хурит төр ос нәпак тармыл хумус пөславет.

– Наң нъяврамыт маныр тәлан ханищтыянын?

– Юи-овыл тәлытт нъяврамыт ам тит тәлан ханищтыяну – ты «ДПИ

и промыслы России» ос «ДПИ и промыслы обско-угорских народов».

Әгит-пыгыт ййвныл ёргуңкве, рактныл сәвсыр керамика пормасыт пөщгуңкве ос тор тармыл хурит пөслуңкв ханищтыяну.

Нилыт курсыт әгит сакныл хорамыт хартуңкв, супыт юнтуңкв ос хулсовныл сәвсыр пормасыт юнтуңкв ханищтыяну. Акв тәл сыс хөтхуйплов урок ылыгы, матыр пормас вәруңкв нәматыр ат алымөв.

– Әгит-пыгыт ханищтахтуңкв хунь әстәгыт, маныр рүпата вәруңкв вөрмөгыт ос хоталь рүпитаңкв вивет?

– Төват школат рүпитаңкв вөрмөгыт. Төват ос культура колыт, музеитт

матыр пөслым рүпитәгыт. Хотыют элалъ ханищтахтуңкв кәсашы, тән университетт минәгыт.

Мөлты тәл тит мәньлат хумыг тыт рүпитаңкв патсыг. Тәнатән сас ам ханищтасагум. Ань тәнти преподавателиг тыт рүпитәг.

Сәвыңпәлэ пуссын яныг үсн минәгыт, нәмхотыютаныл ювле ат ёхты. Пуссын тот хультәгыт, тот өлэгыт, тот рүпитан мә хөнтәгыт.

Юи-ыбыл тәлытт рүпатавт сака мощца олныл ойтавөв, нәмхотыют рүпитаңкв тыг ат юв. Мәньщи хум Владимир Шесталов, ханты нә Ульяна Шульгина матах тәл тыт рүпитасыг, хурмит сосса хөтпаг ам блсум, ань амттем та хультсум.

П. Новьюхова, Н.Ю. Сайнакова ос М. Захарова

Наталья Юрьевна Искусство центр колт рүпитанәтә сыс такви мәштырлаңкв сака ханьщувлас, сәвсыр пормасыт хулсовныл юнты, нётнә хурит пөслы. Вәтахтем тәлыг мощёртын ты ёмты, тав нъяврамыт ханищты.

Ань йильпи ханищтахтын тәл ты ыбылтахтас. Мән тавән тох ләвөв – сәв ёмас, номтың ос ләтың хунтлын нъяврамыт тав палтә вос ханищтахтәгыт.

**Валентина
ВАСИЛЬЕВА**

Лүймә сәрипос
(Северная заря)
№ 17 (1299), 07.09.2023
Соучредители
Дума, Правительство
ХМАО – Югры
Издатель
Департамент внутренней
политики
ХМАО – Югры

Редакция
Директор, гл. редактор –
Динисламова С.С.
Телефон (3467) 33-36-82
Заместитель директора –
Кондина Г.Р.
Телефон (3467) 33-22-72
Ответственный секретарь –
Узель В.В.
Телефон (3467) 33-23-09

Адрес редакции и издателя:
628011, г. Ханты-Мансийск,
ул. Комсомольская, 31
тел./факс (3467) 33-17-52
E-mail: gazeta@khanty-yasang.ru
Газета размещена на сайте
www.khanty-yasang.ru
Отпечатано:
ООО «Новости Югры-
Производство» г. Сургут,
ул. Маяковского, д. 14.

Индексы 04399, 54399
Тираж 1710 экз.
Заказ 4321
Цена свободная
Мнение авторов
публикаций не
обязательно отражает
точку зрения редакции.
Газета зарегистрирована
Управлением Федеральной

службы по надзору
в сфере связи,
информационных
технологий и массовых
коммуникаций
по Тюменской области,
ХМАО-Югре и ЯНАО.
Свидетельство
о регистрации
ПИ №ТУ 72-00795
от 23 января 2013 г.

12+

Мёңкв урыл мойт

Ворт кит экваг олсыг, хумиянэн ворн минаясыг. Яныг экватэ йтипалаг нявраманэ эт та суящи. Щаке кон-нэгылтапитэ, няврам та хайты. Мотанэ лави:

– Ул суящён, ворт олнудын ёхтавёв.

Латың ат хунтлы. Аквматэрт хотьют кон та суйтамлас. Ави палыг-пүсхатас, Мёңкв юв та щалтыс. Яныг нэтэ ёл-унтылматас, няврамаге кит палн унттысаге.

Мотанэ Мёңкв пасан ватан вобыстэ, тыттытэ. Хул яныг пайп ос ветра ахвтас тотыс. Такви ты-халт кутыванэ керыс. Нявраме пүтин магыстэ, энтапахтым олыс. Мёнкв

хул та товты, ахвтас та пүри, улял сальгёгыт. Миннэтэлы-палт китгаге (ойкаг) урыл китапастэ. Мёңкв ювле лави:

– Ам сах мёсгумт

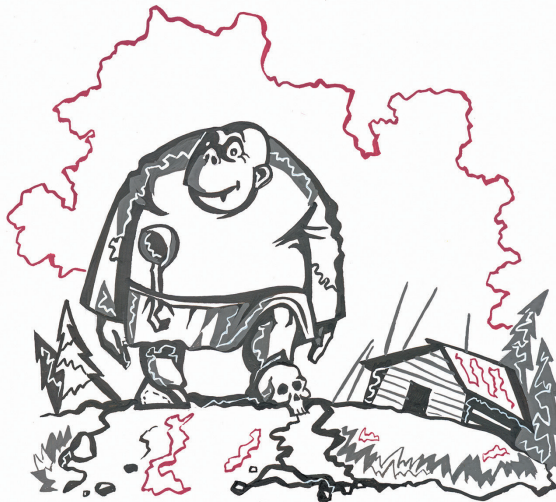
тагапасыг, холытан кон-патэг.

Нэ та минаяс, умпи эт алмаястэ. Хунь сунын талыс, юн няврам ронх та тэлыс. Тав щанэ хот та холас. Сүлтты. Мины, мины, юн суй та суйты, тав умпи сун сайтн

лохитэ. Ос та сүлтты, хунтлы, ос суй. Тав умпи сун сайтн лохитэ, суй холас, ювле хультыс. Хурмитыг хунтлы – суй, тав хопыр щёнах унттыг-пастэ, лави:

– Вуён хопыр щёнах, кёлп айнуд тыт атим.

Таи хопыр щёнах вистэ, ювле хайтыс. Тыт павыл нэглывс. Тав юв тотыгпавес. Кутывыт хортэгыт, керим кутювыт эт пурхатэгыт. Мэхмыт сунсэгыт, тав сунын ёл-хасхатам. Тан та номылматасыт, мэхманув ёмасыл хунь олэ-гыт. Таве юв тұлсаныл, китыглыяныл, нэ ювле лавуңкв нэматыр ат вёрми. Мэхмыт атхатсыт, тув та минаясыт. Тув ёхтысыт, сунсэгыт, ави палыг-олы. Ави хопыр пуңкыт унлэгыт, Мёңквын юв-таимат.

Н. Носков пöслум хури

Лүймас

Мощнэ кит Порнэгн ёхтувес, тахсуңкве воваве. Тав няврамаге нупыл лави:

– Ам ань алавем. Колалан нох-хәнхён, сунсээн. Хәнхылтап витыл сөсэ-лыбн, лүймас эт-вуелына. Хунь ёл-вөвуңкв патавён, ул яён. Лавён: «Аквыга, сүпасагын палыг-пүнсэ-лына, мён порыгмимён, тох ёл ат вәглымён». Лүймас сүпасн вольпасылэн.

Щанён кит Порнэгн та хартаве, китпал ханыл-паттагёныл пувумтавес. Мощнэ сартын тахамтас, Порнэг кер ёсал тав сысэ тармыл юил та минаястэ, эква та холас.

Ювле минаясыг, няврамыг кинсэг, колалат хонтсагён. Ёл-вәглуңкве вовавёг. Тэн лавёг:

– Мёнки ат вәглымён, порыгмимён, сүпасагын палыг-пүнсэлына.

Китыгсупасагён палыг-хартсагён, няврамыг лүймас вушквасастэн, сүпа-

сагён тара пөлвесыг, холасыг.

Эще лави:

– Мёнки оимён.

Ёл-вәглысыг, та хайтэг. Хайтэг, хайтэг, сунсэг, охсар хайты. Тэн охсар нупыл лавёг:

– Мёнамён я ултта тотэлен.

Охсар лави:

– Нэн кит хөтпа, ам тотуңкве ат вёрмиягум. Эрың акван сысын талы, мотанэ лаглын пухты.

Ташир я ултта та тотсаге. Охсар лави:

– Халь аңквалн ул төлтахтэн.

Тэн элалэ та ёмантасыг. Ёмсёг, ёмсёг, ашцитэ няра квәлыг мус ёл та щалтыс. Эще нупыл лави:

– Аномн нох-хартэлн.

Тав лави:

– Кенгум ань нәгсалы-лум.

Ашцитэ пуңк мус ёл-щалтыс ос та лави:

– Аном нох-хартэлн.

Эще матаре нэги. Хунь аңкватас, ашцитэ пуңк паттатэ патырас. Тав та лёншыи... Ёми, ёми, халь аңквалн төлтахтас. Халь аңквал ёл-рагатас, тувыл порыгпанэква нэглапас. Лави:

– Акван-юршхатымён. Тытёлнув павыл олы, эрың нэг тотавемён.

Элалэ лави:

– Наң пуңктёрын аномн маёлн, ам төрум наңки пуңкын пинэлн.

Пентхатсыг, минэг, мань нэ хашлум төр пиныстэ, та минэг. Минаясыг, минаясыг, павылыл ёхтысыг. Тот нял тыгле-тувле пәхтаве. Порнэтэ акв хумн ёмлыгтавес, нэг тотвес.

Тав та минаяс. Мощнэ люли, төре хашлум, тав нупылэ нэмхотьют ат сунсы. Тав номылматастэ, пүтит хорамың пуңктёр оныщи. Нох-вистэ, пуңкын пиныстэ, люли. Хумна ёмлыгтавес, нэг воваве, та минаяс. Олыс, олыс. Номсы: «Ашцим ёл-щалтум ман ялэгум, унт-

талахтэгум».

Хумитэн лавыс, ялуңкве тартвес. Минаяс, ёхтыс, сунсыглахты. Номсахты: «Тыт ты улпыл». Ульийив атуңкв патыс, уля палтуңкв. Хунтлы, хотьют ёлынт хайтыгтанэтэ та суйты, лорыхты. Тав Порыгпанэкван лавыс:

– Тот посымыл пасуңкв паты, посым кәсалэгын.

Номсы: «Хумус ам таве кәсалылум?». «Турсуй суйтыглы, та порат авин та щалтэн». Тав щалтыс, сунсы, нэ ёмыгты, ярмак супыл олы, вильтэ ат сусылтытэ. Няврам хайтыгы, хум унлы. Тав сөрни тэп пасант тыттувес, ёмас уламыл мастувес. Лававе: «Ул лавён, хөт олсын. Мён ёхтавемён, алавемён». Мощнэ минаяс, юн китыглаве:

– Хөт тамле ёмас уламыл майвёсын?

Ювле лавыс:

– Ам кит экван-ойкан майвёсум.

Та шунянылт та блэгыт.

Наталья ТАСМАНОВА хансум мойтыг